

Інна ТАРАСЕНКО (Київ)

НЕВІДОМІ ЛИСТИ МИХАЙЛА ГАВРИЛКА ДО АНДРІЯ ЖУКА (1910–1912)

У жовтні 2017 р. виповнилося 135 років з дня народження видатного українського митця-скульптора, громадського та військового діяча – Михайла Омеляновича Гаврилка (5 жовтня 1882 – 1920). Майже півстоліття його ім'я, хорунжого Армії УНР, замовчувалося. Тільки з розвалом Радянського Союзу і проголошенням незалежності України стали повертатися забуті імена багатьох українських діячів культури, військових, науковців і серед них ім'я М. О. Гаврилка. Короткі інформації про скульптора подано в різних енциклопедичних довідниках. Одним з перших згадав його “Шевченківський словник”¹, оскільки оминати людину, головною темою творчості якої був Т. Шевченко, укладачі словника не могли. Опис його короткого життя вмістився в кілька рядків у “Енциклопедії українознавства”² та в цілій низці енциклопедичних видань України³. Сучасні видання вже більш повно подають біографію скульптора⁴. Перше монографічне дослідження життєвого і творчого шляху здійснили львівські мистецтвознавці⁵.

Кілька років тому на основі документів, листів, фотографій, спогадів, що зберігаються в українських державних і приватних архівах, вийшли в світ окрема книга і документальний фільм, що докладно описують події життя М. Гаврилка⁶.

У 2014 р. завдяки науково-дослідній стипендії фонду Івана Коляски нам вдалося попрацювати у канадських архівах, насамперед у Бібліотеці та

¹ Гаврилко М. О. // Шевченківський словник. – К., 1976. – Т. 1. – С. 145.

² Гаврилко Михайло // Енциклопедія українознавства. – Львів, 1993. – Т. 1. – С. 332.

³ Гаврилко М. О. // Мистецтво України: Біографічний довідник. – К., 1997. – С. 132–133; Гаврилко М. // Енциклопедія сучасної України. – К., 2006. – С. 260–261; Гаврилко М. О. // Художники України: Енциклопедичний довідник. – К., 2006. – Вип. 1. – С. 144; Гаврилка М. О. могила // Полтавщина: Енциклопедичний довідник. – К., 1992. – С. 150–151.

⁴ Гаврилко М. О. // Шевченківська енциклопедія. – К., 2012. – Т. 1: А–В. – С. 20–21; Гаврилко М. О. // Ханко В. Енциклопедія мистецтва Полтавщини. – Полтава, 2014. – Т. 1. – С. 205–207.

⁵ Нога О. Три всесвітньо невідомі постаті українського авангарду. – Львів, 1994. – 115 с.

⁶ Коваль Р. М. Михайло Гаврилко: і стеком і шаблею. – К.; Вінниця, 2012. – 472 с.; <https://www.youtube.com/watch?v=-grxu7Fj1dw&t=860s>

Архіві Канади в Оттаві. Тут у фонді відомого українського громадсько-політичного діяча Андрія Жука (1880–1968) серед величезної кількості матеріалів, листів, щоденників зберігаються і листи М. О. Гаврилка. Історію і склад цього фонду було докладно описано⁷, деякі матеріали вже опубліковано раніше нашими колегами⁸.

Слід зупинитися на головних етапах життя Михайла Гаврилка. Народився він на Полтавщині, як записано в поліцейських документах – в х. Свинковських Дуновщинської волості Полтавського повіту. Освіту здобував у Миргородській художньо-промисловій школі ім. М. В. Гоголя (МХПШ), де він у 1899–1904 рр. студював кераміку і різьбярство. Його вчителем був відомий український художник Опанас Сластьон. Як і інші видатні ровесники-скульптори початку ХХ ст. О. Архипенко, М. Паращук, – Михайло Гаврилко вчився за кордоном у найкращих європейських майстрів. 1907–1909 рр. – у Краківській академії мистецтв, у 1911 р. він продовжив навчання у студії вільної художньої академії відомого скульптора, професора Еміля-Антуана Бурделя.

Але Михайло Гаврилко не бачив себе ніде в світі, окрім вільної України. Саме тому він поринув у політичне життя, став членом РУП (Революційної української партії), потім Української соціал-демократичної робітничої партії. Доля звела його з одним з лідерів УСДРП Андрієм Жуком (1880–1968), земляком-полтавцем, з яким він підтримував тісні дружні стосунки, листувався протягом багатьох років. Перед початком Першої світової війни скульптор повертається на Західну Україну, живе в Бережанах, Заліщиках, Кіцмані, Коломиї, Косові, Чернівцях... У серпні 1914 р. на загальних зборах представників політичної еміграції в Академічному домі у Львові було прийнято рішення заснувати Союз визволення України. Серед організаторів і активних діячів СВУ був і М. Гаврилко.

Восени 1914 р. його скерували до таборів військовополонених у Лінці і Фрайштадті. Тут він успішно провадив агітаційну роботу разом з мистецтвознавцем Миколою Голубцем, мовознавцями Василем Сімовичем, Степаном Смаль-Стоцьким та ін. У квітні 1915 р. він виступив на фронт у складі легіону Українських січових стрільців (УСС). Воював проти російських військ у Карпатах, під Болеховом, Семиківцями, став хорунжим. На початку 1916 р. М. Гаврилко діяв як представник УСС уже на Волині (Луцький повіт, Ковельщина), а у грудні 1916 р. – в Галичині. Наприкінці війни він повертається до УНР, був у складі Сірої дивізії, служить у 1-й стрілецько-козацькій дивізії

⁷ Архівна україніка в Канаді: Довідник / Упоряд. І. Матяш, Р. Романовський, М. Ковтун та ін. – К., 2010. – С. 124–134; *Гирич І.* Канадський архів Андрія Жука // Молода нація. – 2002. – № 3 (24). – С. 168–176.

⁸ *Магурчак А. М.* Андрій Жук – модератор українського громадсько-політичного руху першої половини ХХ ст. – К., 2013. – 98 с.; *Гирич І., Кавунник В.* “Опортунізм” чи “соціалізм”: до проблеми про внутрішньопартійну дискусію в УСДРП 1909–1912 років. Листи В. Садовського до А. Жука // Український археографічний щорічник. Нова серія. – К., 2013. – Вип. 18. – С. 576–639; *Бурім Д.* Епістолярні джерела до історії української еміграції у Німеччині: листування Дмитра Дорошенка з Андрієм Жуком (1926–1930) // Наукові записки: Зб. пр. молодих вчених та аспірантів. – К., 2013. – Т. 26. – С. 382–448.

в Конотопі, бере участь у повстанні проти Скоропадського. В часи тяжких випробувань М. Гаврилко залишається в армійських лавах, хоч і мріє про викладацьку роботу в МХПШ. Врешті він опиняється в Кам'янці-Подільському, а восени 1919 р. повертається на рідну Полтавщину. Але тут його бере під приціл ЧК. Уникнувши арешту, він приєднується до загону повстанців, який діяв на Полтавщині (с. Диканька). Але восени 1920 р. його знову арештовують більшовики і тоді ж він гине від рук окупантів у Полтаві (обставини його загибелі не вповні прояснені)⁹.

Творча спадщина митця докладно розглянута мистецтвознавцями, побачила світ окрема книжка¹⁰. За своє життя М. Гаврилко створив скульптури Тараса Шевченка, Івана Франка, Маркіяна Шашкевича, Юрія Федьковича. Образ Кобзаря став центральним у творчості скульптора. М. Гаврилко протягом життя неодноразово звертався до постаті поета, тому конкурс на проект пам'ятника Шевченкові у Києві прямо відповідав прагненням і художнім цілям скульптора. На жаль, журі конкурсу було російським та проімперським, хоча і воно не могло обійти увагою роботи Гаврилка.

На першому конкурсі у 1910 р. на тлі бездарних і нецікавих проєктів запропонований М. Гаврилком варіант пам'ятника виглядав неординарним і експресивним. І хоч він не здобув перемоги, але привернув увагу сучасників і був гідний, на думку Є. Чикаленка, якщо не першої, то хоча б третьої премії¹¹. На другому конкурсі у 1911 р. серед 45-ти учасників його проєкт зайняв третє місце. На третьому конкурсі М. Гаврилко представив удосконалений початковий варіант. Це найбільш вдалий з проєктів митця, та він занадто яскраво показав поета-бунтівника, і тому проєкт не був відзначений. Але ідея саме такого бачення образу Т. Шевченка була підхоплена радянськими скульпторами. Так, під час конкурсу на проєкт пам'ятника Кобзареві у Харкові 1933 р. більшість з представлених варіантів виглядали однаково – у центрі на постаменті поет, навколо нього фігури селян, робітників, червоноармійців та ін. Сам же проєкт-переможець викликав скарги і звинувачення у плагіаті¹².

Врешті Перша світова війна не дала змоги встановити пам'ятник у Києві, а кращий конкурсний проєкт М. Гаврилка залишився лише на фотографії, оскільки організатори конкурсу продали макет¹³. Але в Галичині шевченкіана Гаврилка була популярною, і він здобув визнання.

Тут варто зупинитися ще на одному моменті життя М. Гаврилка. З легкої руки Юрія Липи поширилась думка, що він був язичником трохи не з народження¹⁴. Однак не все так просто. М. Гаврилко народився в сім'ї

⁹ Соловей Д. Розгром Полтави. – Вінніпег, 1974. – С. 172–173.

¹⁰ Ханко В. Енциклопедія мистецтва Полтавщини. – Т. 1. – С. 205–207; Мокроусова О. Г. Нездійснена мрія: до історії пам'ятника Т. Г. Шевченку в Києві // Пам'ятки України. – К., 2012. – № 7. – С. 48–77; Коваль Р. М. Шевченкіана Михайла Гаврилка. – К., 2014. – 102 с.

¹¹ Чикаленко Є. Щоденник (1907–1917). – К., 2011. – С. 105.

¹² Кучерук О. Як забронзовів Кобзар // Пам'ятки України. – К., 2014. – № 1. – С. 38.

¹³ Мокроусова О. Г. Нездійснена мрія... – С. 62.

¹⁴ Липа Ю. Михайло Гаврилко // Артанія: Альманах. – 1997. – Кн. 3. – С. 44–45.

Невідомі листи Михайла Гаврилка до Андрія Жука (1910–1912 роки)

православних селян-козаків, був охрещений як православний, а 23 вересня 1917 р., тобто у 35-річному віці (всього він прожив 38 років), взяв у Пісочній церковний шлюб з Оленою Гордієвською (дочкою священика). Він з повагою відгукувався про православних і греко-католицьких священиків, жив у їхніх оселях... У своїй справедливій ненависті до російських і польських окупантів Гаврилко у своїх віршах та промовах підкреслював самотність українців, ідеалізував часи Київської держави, особливо захоплювався героїчною постаттю київського князя Святослава Ігоровича. Але твердити, що Гаврилко був переконаним язичником з усталеною системою поглядів і вірувань, є перебільшенням.

Листування М. О. Гаврилка та А. І. Жука з київського архіву¹⁵ вже було опубліковано у 2012 р.¹⁶ Листи М. Гаврилка, адресовані А. Жуку, президії та окремим діячам СВУ (В. Дорошенко, М. Волошин) у 1914–1916 рр., містять його звіти про життя, настрої, національний склад населення Волині, скарги селян на здирства австро-угорської армії і т. п. Більшість листів належать до зими–осені 1916 р., коли М. Гаврилка було направлено до Луцька для організації шкільної справи на Волині та вербування добровольців до УСС. Писати листи, за власним зізнанням, М. Гаврилко не любив, та й роботи мав дуже багато. Його листи короткі, ділові, сухуваті, без подробиць. Тому часто в листах з Відня А. Жук докоряв йому з приводу мовчання, вимагав більш докладних і регулярних звітів про стан справ і навіть ставив у приклад роботу інших (М. Саєвича). Саме через нелюбов Гаврилка до писання і розпорошеність архівів СВУ знайдені у Канаді листи мають таку цінність.

Нижченаведені листи Михайла Гаврилка зберігаються у канадському архіві А. І. Жука (Library and Archives of Canada. – The Andry Zhuk Collection. MG30 C167. – Vol. 20. – F. 23, один лист зберігається у F. 32). Всього 13 листів, без конвертів, що хронологічно охоплюють період 1910–1918 рр. і адресовані А. І. Жуку. Як бачимо, листів небагато, вони не пов'язані між собою однією темою чи справою. Скоріше можна сказати, що це досить випадкова підбірка. В цій же папці з листами М. Гаврилка зберігається і листівка від М. Угриня-Безгрішного, в кількох листах є приписки інших кореспондентів, а також додано невеличкий текст – виписку з поліцейської справи, зроблену власноруч А. Жуком. Кілька листів М. Гаврилка мають і копії, зроблені також А. Жуком. Оскільки фондоутворювач вважав за необхідне тримати ці листи і виписки разом, то і ми не беремо на себе сміливість відкидати їх, оскільки вони мають інформаційний потенціал.

Найбільше листів (всього 8 з 13-ти), надісланих з села Пісочна (Львівська обл.), п'ять з яких датуються січнем–серпнем 1917 р. Саме тут у вересні 1917 р. у церкві Успіння Пресвятої Богородиці Михайло Гаврилко вінчався з Оленою Порфірівною Гордієвською (1890–1967).

Листи подано з авторськими датами. У текстах листів збережено підкреслення автора. Місця, що викликають сумнів, позначені знаком питання (?).

¹⁵ Центральний державний архів вищих органів влади та управління України. – Ф. 4405. – Оп. 1. – Спр. 22.

¹⁶ Коваль Р. М. Михайло Гаврилко...

У квадратних дужках подано розкриті скорочення та ймовірно прочитані імена, прізвища; нерозбірливі місця позначено таким чином: (...)*.

При археографічному опрацюванні листів публікатором внесено певні зміни. Так,

– великі літери замінено на малі у таких словах: любий (дорогий) друже, генерал, професор, жону твою і т. п.;

– за сучасним правописом подано слова “медальйон” (замість “медаліон”), “успіх” (замість “усьпіх”), “трудніше” (замість “труднійше”), “світ” (замість “сьвіт”), “чотар” (замість “четар”), написання слів окремо: “не міг”, “не допоможе” і т. п.;

– вжито літеру “і” замість кінцевої “и” у словах “великодушності”, “недосвідченості” і т. п.;

– вжито літеру “ї” замість “і” у словах “українців” (замість “українців”), “дивізії” (замість дивізії), “стрільців” (замість “стрільців”), “лікаря” (замість “лікаря”) і т. п.

– назви видань, організацій взято в лапки (“Діло”);

– знаки пунктуації поставлено за сучасним правописом;

– тексти, написані іншими кореспондентами, та додаткові матеріали подано курсивом.

ДОКУМЕНТИ

№ 1

1910, 24 серпня. – Рибчичі

VIII. 24. 1910. Рибчичі

Коханий Андрійку!

Картку твою давно вже дістав та не відписував, бо думав, що буду 20 у Львові вже, але тим часом загаївся у о. М. Бачинського¹ і пробуду, може, ще тут з тиждень. Не розумію, які ти гроші для мене маєш – чи, може, ті, що я тов. Левинському² позичав 20 корон, окрім тих, що ти мені віддав, чи, може, які інші. Якщо перші, то віддай їх Євгенові Бачинському (Дукельський)³ з Парижа, бо він мені прислав до Кракова 20 корон, або я те сам зроблю, як приїду до Львова. Слухай, Андрію, – що чувати з Антоновичем⁴, чи нічого? Чи він видужав, чи, може, й досі хворий?

По всьому видно, що моя Італія знову втікає, як Каленикова хата з Гоголевої “Утопленої”, бо з д. Шептицьким⁵ нічого не виходить, бо не міг його навіть сього року побачити, а тепер він виїхав до Америки, і, певно, я його не можу побачити сього року, а не тільки дістати позичку в виді стипендії. Я мушу у Львові зостатися, мабуть, до самого Різдва, щоб виконати новий проект, і в тій цілі прибуду незабаром у Львів. Не знаю, що з того вийде, бо грошей не маю. Напиши, коли ти будеш у Львові. Треба було би побалакати з Грушевським⁶, чи не відступив би він мені якої порядної кімнати у своїй віллі? Як ти думаєш? Кажі, Андрію, що робити мені, пиши швидче. Вакації мої мені дуже не вдалися. Кланяюсь низенько Галі і тобі. Ваш Михайло.

P. S. Листа дожидаю тут у Рибчичах, п[ошта] Медичні у М. Бачинського. Андрію, пиши ж, будь ласка, і радь, що робити.

Автограф. На листі рукою А. Жука написано: “Відповідь 29/VIII 1910”.

Невідомі листи Михайла Гаврилка до Андрія Жука (1910–1912 роки)

№ 2

1910, 24 жовтня

24.X.10

Вітаю Вас обох!

Слухай, Андрійку, будь добрий зараз довідайся, чи робітня Івана Труша⁷ свідна, чи ні, бо ж він, певно, тепер у своїй віллі робить. Якби була вона ще не занята, та зараз займи її для мене на 3 або 4 місяці, я буду робити там новий проект, бо до Кракова не маю за що їхати, а час короткий.

Я заробив 200 корон. Шукай мені хату, позавтрім буду сам.

Твій Михайло.

Автограф. Листа написано на поштової картці. Адреса: “Високоповажані панство Галя і Андрій Жуки. Союз ревізійний у Львові. Ринок, ч. 10”. На листі рукою А. Жука написано: “26.XI. 1910 Полагоджаю А. Ж.”.

№ 3

1912, 1 серпня. – с. Іване-Золоте

1.VIII. 1912

Мій любий Андрійку!

Я опинився аж в Іваню Золотім над Дністром, почта Устечко. Не можу ніяк побороти всяких перешкод до роботи, але сьогодні вже зовсім скінчаються мої митарства і зараз їду на гмину. Вітаю тебе з твоєю Галею й Орисьєю. А ти пришли мені грошей як найшвидче, бо я не маю ані цента. Розуміється, коли ти маєш які гроші для мене, бо я обідрався зовсім так, що неминуче треб[а] черевики полатаги і купити маринарку і т. п. Властиво треба би було мені чобіт, бо я робітню маю на крутій каменистій горі над Дністром і від місця ночівки і харчівні віддалене на яку півтора верстви. Поспішися, мій любий.

Гаразд. Твій Михайло

P. S. Ін[женер] Корнеля⁸ дуже мені сподобався, і я з приємністю прожив з ним три дні.

Адреса: Іване Золоте, почта Устечко над Дністром.

Автограф. На листі рукою А. Жука написано: “Відповідь – буду старатись о гроші, зараз не маю. 4/VIII 1912 А. Жук”.

№ 4

1912, 4 грудня. – с. Іване-Золоте

4.XII.12 у Івано Золотім.

Мій любий друже!

До мене чим раз тривожніші вісті часом долітають. Вчора дістав листа від Корнеля, в яким він мене сповіщає о дуже поважних приготування[x] поляків і ніби почасті й наших до грядущих подій. Розуміється, польські приготування були мені знані в деталях ще з Кракова, бо мене самого заохочували деякі люди з “PPS”⁹, аби я вступив до їхньої школи, але чисто з технічних причин більше, ніж з основних, тим ближче не міг зайнятися. Дві статті, мабуть, Вацлавових¹⁰ в “Ділі”¹¹ про положення справи повстанчої в “Королівстві” мною з пильною увагою прочитані. З рубрики в “Ділі” “До народної гостиниці приїхали” довідався, що Вацлав у Львові, або ж є, або, може, виїхав. З дрібних оголошень про відчити в “Ділі” так само

довідався, що ніхто інший, як “сам Володя” уже у Львові, замість в Лондоні просвіщати англіків, просвіщає наших львівських побожних суфражисток! Дай йому, доле, успіху, аби тільки який-небудь Лежогубський¹² або й просто Хомишин¹³ не перешкодив. Отже, бачу з того всього, що наша братія на крилу вітренню зноситься до нашої Галицько-Української столиці. Чи се простий випадок, чи, може, щось і розумнішого сюди їх всіх позводило, не знаю, але моє серце тривожиться і в сій “якутській” області не може всидіти. А тим часом я прикований тут до проекту¹⁴, мушу ще зо два тижні сидіти, щонайменше. Мені з п’ятнадцяти постаті зосталася ще одна головна – Шевченко. Не знаю, чи через границю ще поведеться (?) його переправити до Києва. Тому я дуже тебе прошу – напиши мені по можливості розумного листа. Не думай, що я тебе посуджую в тім, що ти можеш писати мені і “нерозумні”. Ні! Тільки се в іншому значенню сказано, а в якому, то я думаю, що ти розумієш. Пиши мені про все, а я за два тижні на випадок потреби буду готовий до всього доброго і потрібного діла.

А тепер до справ нашої особистої натури. Знаєш що, Андрію? Я на тебе дуже злий був в Коломиї, бо там здивався з п. Паньківським¹⁵ і довідався про всі твої капості, які ти мені робив, і мені було дуже неприємно, що ти мене одурив і злавав свою обітницю супротив мене. Мало того, ти ще мені і по повероті з Коломиї встругнув те ж саме (і ще навіть габіт!!!) Се мене так розсмішило, що я не міг навіть розгніватись на тебе, бо злість змішалася зі сміхом. І що тобі стрілило до голови?! Та ж я нізащо в світі не вбрав би того “уринального убору” на голову, хоч би мене й вішали! А тим більше, що я маю гарну сиву шапку на зиму. Я просто не міг навіть виляти тебе хоч би в листі за ту вигадку, бо се хіба бити вже треба, бо лайка тут нічого не допоможе. Та вже як приїду до Львова, то тоді я з тобою розлічуся, і радив би тобі хіба свою чуприну на той час гладенько підстригти, бо буде біда тобі. З Паньківським мені трапилася трошки неприємна пригода. На виставі дивлюся на якогось пана, а той дивиться на мене і сміється. Думаю собі – якого біса він сміється? А потім подумав, що се його дивує так мій убогий капелюх, та й також усміхнувся і йду собі далі, але оглянувся, а той пан таки сміється і киває на мене пальцем, аби я йшов до його. Я думаю – чого йому треба від мене і, звернений до його, питаю, чи то він мене кличе, а він каже “Так”. Я підійшов до його майже, дивлюся йому в очі і не розумію, хто то, але потім я собі зміткував, що то ж Паньківський – мій меценат. Що зі мною сталось, то не розумію. Чи я його так після того, як він мене так образив, викреслив з своєї пам’яті, чи, може, тому, що я був дуже своїми гадками зайнятий і се за скіль зо мною трапляється, що людей не пізнаю або забуваю, як називаються, але таких, що нічим з ними не був ніколи з’язаний або мало знав їх, а тут інакше було. Видно, що й йому трохи ніяково було, та мені здається, що заспокоїв його, бо перепросив його зовсім щиро за те. Бо образа є образою, а те діло, що він зробив для мене, позістане ділом, яке своєї вартості в моім умі не стратить ніколи. Але ще раз тебе прошу, аби ти не вдава[в]ся до його більше в моїх грошових справах, бо я волю здохнути, ніж діставати такі дописи на переказах, якого я від нього дістав.

Вітаю жону твою Галю і донечку Орину.

З пошаною застаю, твій Михайло.

Автограф. Рукою А. Жука написано: “До відома А. Жук”.

Невідомі листи Михайла Гаврилка до Андрія Жука (1910–1912 роки)

№ 5

1913, 23 травня. – Богородчани

23.V.13. В Богородчанах.

Любий друже!

Хоч як мені прикро, одначе змушений ще раз тебе просити, аби ти зробив останні спроби продати медальйон¹⁶ і достати мені за те хоч з півтора ста (150) корон, і я, повернувшись за кілька день з Богородчан, буду їхати на Україну і або робитиму нові проекти пам'ятника, або піду на здачу в Полтаву. Здоровля моє поправилось значно за сього півтора тижня. Якби тобі довелось бувати в гостинниці, то, будь ласка, довідайся, чи є Лозенко у Львові або, може, Басок¹⁷, коли б вони були там, або хоч один з них, то прошу – сповісти мене негайно.

З пошаною зістаю, Михайло.

Автограф.

№ 6

1917, 5 квітня. – с. Пісочна

5.IV.17

Дорогий Андрію!

Політичними справами не хочу тебе морочити, а то тим більше, що все стається так, як я говорив і думав, і навіть більше сталося, ніж я допускав. Думка моя спокійна і ясна – ми своє скінчили і можемо хіба ще раз обізнатися на мировій конференції і зайнятися роботою всередині самої України і нагло стати на ноги – як із під землі вирости, аби Москва не спам'яталася і не охолонула в своїй щасливій великодушності, і поки Москва радіє, ми повинні все зробити, бо пізніше буде трудніше, як затягнуть вони нас в щоденну нудну парламентарну боротьбу. Гей, гей, якби мені тепер на Україну!!!

Тим часом поки я буду обдумувати засоби, як перелетіти на Україну, Ви там у Відні зробіть мені не політичну(?), але приватну справу, а саме: Людмила Шевченківна²³ скінчає інститут за який місяць, і треба, щоб їй видали подорожні папери на Україну додому. Се дуже справа для мене важна, бо почуваюся приневоленим за се подбати. Тим більше мене непокоїть доля сії дівчини, що вона в своїй діточій недовідченості подала подання до староства в Перемишлі, аби їй видали пашпорт до Лінцу, думаючи уможливити собі побут у д-ра Охримовича²⁴, аби побачитись з братом. Староство дівчинці не дало пашпорту, але зате кликали її на поліцію на протоколи. Після протоколів звернули їй на її просьбу її фотографію, а подання не звернули, хоч і о тім вона просила. Отже, заходить обава, аби дівчинці не зробили якої пакості, бо невідома мораль польсько-жидівсько-галицької адміністрації. Коли тільки се є можливе, то прошу Вас за мої заслуги перед Союзом зробіть мені сю ласку – забезпечити сю дівчинку перед можливими вибриками галицької і іншої адміністрації, аби ся дівчинка була обезпечена потрібними до того пашпортами і остаточно вільним пропуском до дому. Се все, нічого більше не прошу.

Будь здоров, М. Гаврилко.

P. S. Я хочу, щоб дали рід залізного листа Людмилі Шевченківні, котрий би хоронив її від напастей.

Автограф. Місце написання листа встановлено приблизно за тогочасним місцем проживання М. Гаврилка.

№ 7

1917, 2 липня. – с. Пісочна – Відень

2.VII.17.

Не в силі я дати відповіді на прислані мені запитання, бо живу з дня на день, як сорока на тернині. Гадаю тільки, що СБУ, коли мовчить тепер, то непогано робить. Ми тепер не потребуємо з ними говорити, хай вони з нами говорять. Дуже влучні заміти ти підніс супротив нас і мого повороту на Україну, але я все би таки хотів, що би там не було, а дома й умерти можна. Совість моя спокійна, тому думаю, що мені можна вертатися.

Гаразд. Михайло.

Автограф. Листа написано на поштовій листівці синім олівцем: “До побіди! На ціли Українських Січових Стрільців”. Адреса отримувача: “Hockwohlgeoon Andrij Zük Wien VIII Josefsstädterstrass, 79, T. 19”. Зворотня адреса: “Mychajl Nawrylk[o] Etappenpost. 445”. В папці є копія листа, зроблена рукою А. Жука з позначкою “Пісочна”.

№ 8

1917, 14 серпня. – с. Пісочна

14.VIII.17. Пісочна.

Дорогий товаришу!

Посилаю тобі листа через стрільця професора Ів[ана] Боберського²⁶. Не знаю, що ти там з товариством поробляєш. Чи Скоропис²⁷ уже приїхав назад, чи ні? Хочу щось говорити з тобою і не можу – не маю ані сили говорити ні про що. Сижу тут, як кіт в мішку зав’язанім серед розлючених невдачами собак. Становище дуже тяжке і неприємне, і вірю тільки в добру Зорю і Долю свою і тому надіюся, що як колись з багатьох “мішків” уже вибрався, то й тепер, мовляв, якимсь та буде. Жалую, що Доля до сього часу ще не простелила передо мною килима самолету, аби винести мене на світ, але як не килим, то кінь, як не кінь, то й ноги мої, а мусять мене винести на Україну, тільки не знаю коли. Не знаю, що там Ви про мене думаєте, але я гадав, що Союз чи хто інший подбають про те, аби я щось трошки користнішого міг зробити, ніж тепер роблю.

Кланяюсь тобі і жінці твоїй з усією Вашою сім’єю...

Скорописам і Баскам так само. Будь здоров.

Твій М. Гаврилко.

Земля під моїми ногами неспокійна. Калуш звідси недалеко. Шкода уступатись з рідної землі.

М. Гаврилко

Адрес: Etappenpost 445. Пиши.

Автограф. Листа написано простим олівцем.

№ 9

1917, 27 вересня. – с. Пісочна

27.IX.17

Вельмишановний товаришу і дорогий друже мій!

Отсим сповіщаю тебе і через твої роботящі руки і увесь склад “Союзу Визволення України”²⁵, що моє вінчання з панною Галочкою Гордієвською, – тепер моєю

Невідомі листи Михайла Гаврилка до Андрія Жука (1910–1912 роки)

жоною, відбулося дня 23 вересня 1917 року в Пісочній, о чім просимо завітати всіх прихильних нам людей.

Тебе і жону твою з дітьми здоровимо і зостаємося на все Вам прихильні

Михайло Гаврилко і Галочка Гаврилко

P. S. Світлини посилаю дві яко документальні дані.

Автограф. Місце написання листа встановлено за змістом.

№ 10

1917, 24 грудня. – с. Пісочна

Вельмишановний і дорогий мій друже!

Не розумію сих напастей твоїх на мене! Ти повірив моєму тяжкому ворогові і клеветникові князеві Голопупенкові¹⁸, він оклеветав і словами підмовив одного із своїх нахлібників – “малярів”, і він “обезчестив” мене як великого обжору, і то в той час, як я бідую та журюся! А ти, легковірний, повірив Голопупенкові, людині злобній і напрасній.

Однак я посилаю тобі незабаром на свята:

- 1) пшениці на кутю,
- 2) шинку добре по-українськи приготовлену,
- 3) можливо, ковбасу,
- 4) і сало, і здір, і, може, ще щось – ага, і...
- 5) зо (20) з двадцять кільо прекрасної фасолі.

Будь здоровий тим часом. Кланяюсь Вашім милостям, т. є. тобі і жінці з дітьми.

Галочка¹⁹ здоровить Вас і маринує для Вас шинку.

Ваш М. Гаврилко – князь Гарматій²⁰.

Дня 24 місяця студня року 1917 в Пісочній.

Дорогий тов. Жуче!

Як все правда, що пише милість князь Гарматій Однодуленко – оце сідайте та гострить апетит....

*Дякую вам за все добре. Цілую гарячо та вітаю щиро д. Троцького²¹. Ваш Ми-
кола Угрин-Б[еззрішній]²²*

Автограф. Листа написано простим олівцем.

№ 11

1918, 1 січня. – с. Пісочна (?)

1.1.18.

Вельмишановний друже Андрію!

Посилаю до тебе мужа сего нарицаємого Юліян Гарбуз²⁸ з усіма роскошами і благами земними, а ти з ним розплачуйся як хочеш, а як переплатишся, то він поборгує, а я з ним сам розплачуся. Будь такий добрий – всі мої річи, які є у тебе в союзі такі, що можна віддати, то віддай. Я Гарбуза посилаю до Фрайштадту, аби і там позабирав і позбирав, що дасться зібрати, бо хочу всі свої манатки позбирати, бо час іде, якого ніхто не угадував, то треба бути готовим.

Проси пана професора, щоб віддав мій дневник. Війна здається в повітрі, і то наша війна, що буде тоді з нами, не звісно. В кожному разі чоловік хоч і в кайданах, але гордовито, спокійно буде виступати. Кажуть, що українці в Брестю Литовським не хотять нічого й слухати про мир без Галичини. А що, Андрію, пам’ятаєш, як ми

Інна ТАРАСЕНКО

з тобою цілу ніч сварилися. Ти казав, що українська справа вальору (цінності. – *I. T.*) не має, а я казав, що при першій нагоді наш степ як дмухне хуртовиною, то й сам чорт не здерже. Одначе ми тоді над ранок(?), здається, у якогось уличного нічного віденського кухара справу сніданням заїли.

Будьте обоє здорові. Веселої коляди вам.

М. Гаврилко.

Автограф. Листа написано простим олівцем. Місце написання листа встановлено приблизно за тогочасним місцем проживання М. Гаврилка.

№ 12

1918, 6 березня. – с. Пісочна

Пісочна, 1918 6 березня.

Дорогий Андрію!

Мене, мабуть, чорти тут уже візьмуть – ждав, що, може, Ви мене якось вишлете на Україну, тим часом нічого не діждався! Чи я у Вас довірря утратив до себе? Чи Ви про мене забули? Та я сам би розігнав “болшевікоф” із Полтави, а про мене ніхто й не згадає! Я вже місяць перед сим вніс просьбу до Корпусу, щоб мене пустили на Україну, тим часом нічого не відомо, що з моєю просьбою. Тому отсим прошю і тебе, і всіх Вас і через Вас прошю і “Центральну Раду”, аби мене перенесли на Україну. Я поміняю поставити козацький полк Полтавських козаків аби (очевидно помилка письма, слід читати “або”. – *I. T.*) Миргородський полк в протязі місяця. Я там уже не подармую. Тож прошю тебе – не забудь моєї просьби.

Козак Михайло Омелянович Гаврилко.

Автограф.

№ 13

1918, 16 березня. – с. Пісочна (?)

16.ІІІ.18

Дорогий друже!

Позавчора я приїхав з Володимира-Волинського. Бачився там з ад’ютантом воєнного міністра України з генералом генерального Штабу Пількевичем²⁹, з Сиротенком³⁰ і ще з одним відпоручником Центральної Ради. Особливого нічого не довідався понад те, що знав і з інших джерел. Тільки хіба те довідався, що Австрія в силу освячених традицій у воєнних, яко належитий спадок по небіжчиці Польські, крутить-вертить по-шельмовські в цілій справі так званої воєнної помочі Україні, але і се для мене не новина. Сього як раз і сподівався, як також і дальше сподіваюся, що остаточно Австрія слідом за Польскою возсяде незабаром на лоні Авраама на вічний супочинок по довгих трудах в нагороду за всі свої куревські (?) чесноти. На Україну вмiсто стрільців і українських полків пішов славний корпус Гофмана³¹ з паном Загурскім³² на чолі прославлених шибеницями і неймовірними підлотами супротив українців. Війська з українців полонених, що зорганізували німці, уже відійшли на Україну, а Австрія ще тільки три батальйони звезла до Володимира, а вмiсто прошених офіцерів-українців уже чорна австрійська рука всадила туди пана Кватерника³³, славного зі стрілецьких двадцятко пана Косака³⁴, котрий надається туди як свиня під сідло, очевидно певно се треба завдячувати всемогучому фон і дер шпіонові; окрім сих “орлів” дано туди одного капітана-поляка, одного ляйтн[анта]

Невідомі листи Михайла Гаврилка до Андрія Жука (1910–1912 роки)

поляка, жида, чеха і ріжної збиранини, а українців дали двох офіцерів, ляйтн[антів], і одного лікаря. Був там якийсь оберст німець, чесний і порядний чоловік, однак його австрійська команда відкликала. Видно, що Австрія не потребує чесних людей на Україну і до українських справ. От тобі й усе. Але я говорив з управою будучої дивізії і з існуючою полковою, і ми порішили, аби вони вдалися до Союзу с просьбою призначення людей до українських козаків з поміж стрільців, а я щоб подав союзові можливих кандидатів на офіцерів і офіцерів з поміж стрільців. А се для того так робимо, аби не подавати списку офіцерів просто з Дивізії українських козаків, аби не видно було моєї руки, бо мене там бачили всі ті “організатори”. Мене вже по приказу генерала Пилькевича приділено до першого полку нової дивізії, але що з того, коли мене не пускають з корпусу Гофмана помимо моєї просьби, котру я вніс уже місяць і п’ять день перед сим. Список ми предкладаємо з Гірняком³⁵ разом. Робить, що можна, аби ся справа пішла швидче.

Гаразд. М. Гаврилко.

Додаток до листа:

Вповаж. Пане Товаришу!

До листа тов. Гаврилка не додаю від себе багато, зазначу тільки, що ми оба, вчувши, що наші люди у Володимирі Вол[инському] жалуються на австр[ійську] опіку, взялися самі до справи з тим, щоби по змозі піти на руку нерішучим українцям. Лист Гаврилка представив Вам коротко ситуацію, а я подаю Вам відразу спис офіцерів, які би могли придатися при оформлюванню українс[ьких] полків:

1) Др. Н. Гірняк, сотник УСС, тепер к[о]м[ен]д[ан]т Коша.

2) Дмитро Вітовський³⁶, поручник УСС (oberltn.), тепер осаул (ад’ютант) в полі.

3) Олекса Мельникович – рахунк[овий] офіцер, oberltn., тепер в Коші УСС.

4) М. Гаврилко, чотар УСС, тепер в Коші.

5) Др. Свідерський³⁷, тепер у Відні, хорунжий УСС (доктор медицини!).

Підофіцерів не треба подавати. Хай дозволять на 30-40 людей, а ми вже тут-ки вибрали би відповідних людей.

Здоровлю сердечно, Ваш Н. Гірняк

Скріпляю, М. Гаврилко.

Автограф. Місце написання листа встановлено приблизно за тогочасним місцем проживання М. Гаврилка.

№ 14

**Б/д. – Витяг з поліцейського архіву Хотинського повіту
щодо М. Гаврилка, зроблений А. Жуком**

Документи російського політичного сиску.

Коли на початку війни російські війська опустили границю, удалось українським с. р. дістатись з Буковини до Новоселиці російської і інших місцевостей на російській території в Хотинськ[ом] пов. Бесарабської губ., поширити там революційну літературу, зробити віче селянське, а між іншим також конфіскувати папери опорожненої канцелярії пристава І стану, Хотинського пов[іту]. В сконфіскованих паперах найдено дуже цікаві річи. Між іншим знайшлося там кількадесят списків російського департаменту поліції проскрібованих політично осіб, розшукуваних поліцією. Знаходимо в сих списках багато знайомих осіб. Для взірця, які відомості

подаються в списках про розшукуваних політичних неблагонадійних і оскаржених за політичні злочини осіб, подаємо два описи.

Ч. 1300. Михайл Емельянович Гаврилко

А) Подробное звание, год, месяц, число и место рождения, вероисповедание, профессия и место службы (козак х. Свинковских, Дуновщинской волости, Полтавского уезда, 26 лет, православный, бывший воспитанник училища барона Штиглица³⁸, холост)

В) Родственники проживают в х. Свинковских

Г) Роста среднего, волосы русые, усы и борода мал[ая] рус[ая]. Глаза серые, лицо продолговатое, худощавое.

Е) Последнее место жительства и преступная специальность – х. Свинковских.

Ж) Каким жанд[армским] упр[авлением] или суд[ебным] учреждением привл[екался] к ответств[енности] – полтавским окр[ужным] судом

З) По каким статьям закона обвиняется? – 2 ч. 3 п. 129 ст. угол[овного] уложения.

И) Что надлежит сделать и кого именно уведомить по розыскании – 1) арестовать, обыскать, препроводить в распоряжение судебного следов[ателя] 3 уч[астка] Полтавского окр[ужного] суда.

Автограф.

№ 15

1913 (?), 8 червня. – Львів (?). – Розписка про купівлю у М. Гаврилка медальйону Івана Франка

Купується у Вп. п. Михайла Гаврилка медальйон Івана Франка. Медальйон сей буде подарований Комітетові ювілейного дару для Івана Франка. Через закупно сего медальйону дана буде змога Михайлові Гаврилкові добути троха средств для дальших студій, а дарунком медальйону Комітетові, котрий зробить з него відбитки і пустить в розпродаж, причинимось до збільшення ювілейного дару для Івана Франка і до вшановання нашого найбільшого письменника і громадянина.

Ціна медальйону 300 кор[он].

Ярослав (...)*	к. 10 А. Ж.
Осип Витошинський ³⁹	к. 10 А. Ж.
Антін Голу(...)*	10 А. Ж.
Василь Ощавський (?)	10 А. Ж.
Павло Глодзінський ⁴⁰	25 А. Ж.
Іван Орлик (?)	10 А. Ж.
Андрій Жук	25 А. Ж.
Гарасевич	10 корон А. Ж.
Михайло Ганько	20 кор. А. Жук
В. Дорошенко ⁴¹	5 кор. А. Ж.
Павло Глодзінський	25 кор. А. Ж.
Сильвестр Герасимович ⁴²	10 кор. А. Ж.
(...)*	5 кор. А. Ж.
А. Грушкевич	5 А. Ж.

За медальйон Ів. Франка 8.VI. одержав від п. А. Жука. Михайло Гаврилко.

Автограф.

Невідомі листи Михайла Гаврилка до Андрія Жука (1910–1912 роки)

№ 16

1912, 4 серпня. – Лист Миколи Угриня-Безгрішного до Андрія Жука

4.VIII. 912

Дорогий Андрію!

*Отсе сиджу сам на двірці в Ясіню і вечеряю. Що поробляеш? Писала жінка мені, що у Львові. Здорови від мене редакцію “Діла” і всіх знайомих. Я тут дуже нуджуся. “Сиджу у моря і жду погоди” – “Околи!”. Препаскудне заняття. Здо-
рвлю тебе і жінку. Твій Микола. Адр[еса]: Körösmezöröl restante (...).*

Автограф. Листа написано олівцем на угорській поштової картці. Край листівки обірвано. Адреса: “Вп. Пан. Андрій Жук Ринок, ч. 10, Ред. «Діла» Lemberg, Galiczia”. Рукою А. Жука написано: “Лист 7/VIII 1912 АЖ”.

№ 17. – Виписки А. Жука

Сергій Жук, в статті “трагічний шлях українських мистців”, в “Краківських Вістях”, ч. 276, з 5 грудня 1944 подає, що Михайло Гаврилко загинув в Полтаві 1920 р.: “большевики вкинули його живцем до паротягової печі”. Гаврилко мав висловити перед С. Жуком: “не випущу шаблі з руки, доки не буде збудована українська держава”.

Автограф.

КОМЕНТАРІ

1. Бачинський Михайло (1866–1912) – український поет, перекладач, діяч “Прогресу”, священник УГКЦ. З 1897 р. і до самої смерті був парохом в с. Ріпчиці (Рибчиці) біля Дрогобича.

2. Можливо, мається на увазі Левинський Іван Іванович (1851–1919) – український архітектор, педагог, підприємець, громадський діяч.

3. Бачинський Євген Васильович (1885–1978) – український громадсько-політичний діяч, активний учасник революції 1905–1907 рр., з 1908 р. – в еміграції (Франція, Швейцарія). У 1909 р. він заснував “Українську громаду в Парижі”, відіграв важливу роль у культурному житті українців. У 1914 р. переїхав до Швейцарії і заснував українське товариство “Громада в Женеві”, приєднався до СВУ, у 1939 р., заснував Український Червоний Хрест і став його головою, з 1955 р. – єпископ УАПЦ(С).

4. Антонович Дмитро Володимирович (1877–1945) – український громадсько-політичний діяч, історик мистецтва, дипломат. Один із засновників РУП (Революційної української партії), редактор і видавець низки часописів. Активний діяч Центральної Ради, міністр УНР.

5. Митрополит Андрей Шептицький, ЧСВВ (мирське ім’я Роман Марія Олександр Шептицький, 1865–1944) – український релігійний діяч, граф. Єпископ Української греко-католицької церкви; від 17 січня 1901 до смерті – митрополит Галицький та архієпископ Львівський – предстоятель Української греко-католицької церкви. Доктор права. Митрополит надав фінансову допомогу скульптору для створення проекту на конкурс пам’ятника Т. Шевченку.

6. Грушевський Михайло Сергійович (1866–1934) – видатний український державний діяч, історик.

7. Труш Іван Іванович (1869–1941) – український художник-імпресіоніст, організатор мистецького життя в Галичині.

8. Кізюк Корнило (Корнель) (1892–1969) – український військовик, вчений, громадський діяч. Член “Українського технічного товариства” (Львів), “Товариства українських інженерів Америки”.

9. “P.P.S.” – Polska Partia Socjalistyczna – Польська соціалістична партія, члени якої виступали за повалення царату, побудову демократичної республіки та автономію Польщі.

10. Липинський В’ячеслав (Вацлав) Казимирович (1882–1931) – український політичний діяч, історик, історіософ, соціолог, публіцист, теоретик українського консерватизму. Один із організаторів Української демократично-хліборобської партії та “Українського союзу хліборобів-державників”.

11. “Діло” – провідний часопис Галичини, її перша, найстаріша і впродовж багатьох років єдина українська щоденна газета (перше число вийшло у Львові 1 січня 1880 р.); офіційний орган УНДП і УНДО. Заборонений 1939 р. радянською владою.

12. Лежогубський Теодосій (1869–1919) – український церковний і громадський діяч, священник, педагог, публіцист.

13. Хомишин Григорій (1867–1947) – український церковний діяч, єпископ УГКЦ. У 1946 р. арештований і засуджений. Помер у київській в’язниці.

14. Наприкінці 1912 р. М. Гаврилко готувався для участі у третьому конкурсі проектів пам’ятника Т. Шевченку для Києва.

15. Очевидно мається на увазі Кость Паньківський (1855–1915) – український громадський і науковий діяч, економіст, засновник і управитель низки установ, редактор і видавець багатьох книжок та часописів.

16. “...продати медальйон”. Очевидно, йдеться про медальйон із зображенням Івана Франка, чий 40-річний ювілей творчої праці широко відзначали у 1913 р.

17. “Басок”. Йдеться про Меленевського Маркіяна (псевдонім – Басок) (1878 –1930-ті рр.) – публіциста, українського політичного діяча, члена президії СВУ.

18. “...князеві Голопупенкові” – жартівливе прізвисько М. Угрин-Безгрішного.

19. “Галочка здоровить Вас”. Так Гаврилко називав дружину. Гордієвська Олена Порфирівна (1890–1967) – педагог, художниця.

20. “...князь Гарматій”, “князь Гарматій Однодуленко” – жартівливе прізвисько М. Гаврилка.

21. Троцький Микола (1883–1971) – український журналіст, публіцист, член РУП-УСДРП. У 1909 р. виїхав за кордон, член СВУ.

22. Угрин-Безгрішний Микола (1883–1960) – прозаїк, поет, драматург, видавець, фотограф, педагог, а також активний учасник національно-визвольних змагань та громадський діяч.

23. “...Людмила Шевченківна”. Шевченко Людмила (1895–1969) – український етнограф і фольклорист. Досліджувала українські народні промисли.

24. Охримович Володимир Юліанович (1870–1931) – український громадсько-політичний діяч, львівський адвокат, посол австрійського парламенту до 1918 р. Член уряду ЗУНР, головної управи УНДП.

25. Союз визволення України (СВУ) – політична організація, створена у 1914 р., метою якої було проголошення самостійності та соборності України. Членами СВУ були: А. Жук, М. Гаврилко, Д. Донцов, М. Меленевський, О. Скоропис-Йолтуховський, В. Дорошенко, В. Сімович та ін.

26. Боберський Іван Миколайович (1873–1947) – український громадсько-політичний діяч, один з творців сокільсько-січового руху в Галичині, організатор

Невідомі листи Михайла Гаврилка до Андрія Жука (1910–1912 роки)

спортивного руху, журналіст. У роки Першої світової війни став одним з організаторів легіону УСС, пізніше – член уряду ЗУНР, дипломат, мемуарист.

27. Скоропис-Йолтуховський Олександр (1880–1950) – український політичний діяч, один з головних організаторів СВУ, відзначився у справі культурної праці по таборах українських полонених та української дивізії синьожупаників. З 1918 р. – губернський комісар-староста УНР на Волині. З 1920 р. – в еміграції, діяч Союзу українських хліборобів-державників, співзасновник Українського наукового інституту в Берліні. У 1945 р. потрапив до рук більшовиків і був засланий у Мордовію, де й помер.

28. “Юліян Гарбуз”. Можливо, йдеться про Юрія Гарбуза, селянського діяча в Галичині, члена Головної управи Радикальної партії, засланого у 1939 р. більшовиками.

29. Пількевич Олександр Меркурійович (1877–1922) – український військовий діяч, генерал-хорунжий Армії УНР. Учасник українського національного відродження 1917 р., член Української ЦР, начальник агітаційно-освітнього відділу Українського Генерального військового комітету. Старшина для особливих доручень при Генеральному секретаріаті військових справ УНР. За Гетьманату 1918 р. – отаман для особливих доручень Міністерства військових справ. З червня 1919 р. – командир Окремого корпусу кордонної охорони УНР. Наприкінці 1920 р. інтернований разом з українською армією у польських таборах, де й помер.

30. Сиротенко Григорій Тимофійович (1884–1925) – український політичний діяч, адвокат. Член СВУ у таборі полонених у Раштаті, з 1919 р. товариш міністра військових справ, потім – виконувач обов’язків міністра військових справ УНР.

31. Гофман Карл (р. н. невід. – 1920) – український військовик австрійського походження, отаман (майор) Української Галицької Армії. В червні 1919 р. очолив новосформовану Самбірську (восьму) бригаду УГА. Розстріляний більшовиками у квітні 1920 р.

32. “...Загурскім”. Очевидно, йдеться про Тадея Загурського (1866–1934) – адвоката, польського діяча в Україні, який у 1919–1920 рр. був представником Ю. Пілсудського при Головному штабі Армії УНР.

33. “...Кватерника”. Очевидно, йдеться про Славка Кватерника (1878–1947) – хорватського військового і політичного діяча, головнокомандувача Збройних сил Незалежної Держави Хорватія. Відзначився на військовій службі в Першій світовій війні, пізніше став одним із керівників Незалежної Держави Хорватія протягом Другої світової війни.

34. Коссак Гриць Йосипович (1882–1937) – український військовий діяч, полковник, організатор січового руху в Галичині. В роки Першої світової війни командир легіону УСС (Українських січових стрільців), з листопада 1918 р. – командувач УГА (Української Галицької Армії). З 1924 р. – в Радянській Україні; заступник начальника, викладач Харківської школи червоних старшин. У 1931 р. арештований НКВД і засланий, де й загинув.

35. Гірняк Никифор Йосипович (1885–1962) – український військовий і освітній діяч, майор УСС. Доктор філософії. Активний учасник Листопадового повстання та Українсько-польської війни 1918–1919 рр. Влітку 1919 р. призначений до Міністерства військових справ уряду УНР у Кам’янці-Подільському. Брав участь в організації Червоної УГА. 1949 р. емігрував до США, де заснував і очолив Братство УСС. Заснував українську школу і працював її директором.

36. Вітовський Дмитро Дмитрович (1887–1919) – український військово-політичний діяч, дипломат, письменник, полковник. У Першу світову війну – сотник

легіону УСС. Керівник збройного повстання у Львові 1 листопада 1918 р., перший командувач УГА, військовий міністр ЗУНР. Загинув в авіакатастрофі.

37. Свідерський Володимир (1888–1952) – лікар, дослідник, меценат, січовий стрілець. Під час Другої світової війни лікував вояків УПА. У 1944 р. емігрував до Німеччини, потім до США.

38. Санкт-Петербурзька державна художньо-промислова академія імені О. Л. Штігліца – мистецький вищий навчальний заклад у м. Санкт-Петербург. Заснована 1876 р. як Центральне училище технічного рисування. По закінченні миргородської художньо-промислової школи М. Гаврилко короткий час вчився у цьому училищі.

39. Вітошинський-Доброволя Йосип-Михайло (1857–1931) – український військовий діяч. В роки Першої світової війни – генерал-майор австрійської армії. Командував 130-ю бригадою в корпусі П. Гофмана, до складу якої входив легіон Українських січових стрільців. З листопада 1918 до весни 1920 р. командував військовими з'єднаннями Української Галицької Армії під час Українсько-польської війни 1918–1919 рр. та в період воєнних дій галичан проти більшовиків і денікінців у Наддніпрянській Україні. З 1920 – в еміграції. Помер 1931 р. у Львові.

40. Глодзинський Павло Володимирович – один із засновників українських економічних об'єднань “Маслоспілка” і “Сільський господар”, рідний дядько С. Бандери.

41. Дорошенко Володимир (1879–1963) – український громадсько-політичний діяч, бібліограф, літературознавець, співзасновник СВУ (1914). З 1908 по 1944 р. працював у бібліотеці НТШ у Львові, з 1937 р. – її директор. 1944 р. емігрував до Німеччини, з 1949 р. – у США.

42. Герасимович Сильвестр (1881–1940(?)) – український громадсько-політичний діяч, кооператор, пізніше – промисловець. У 1940 р. засланий радянською владою до Казахстану, де й помер.

Інна Тарасенко (Київ). **Невідомі листи Михайла Гаврилка до Андрія Жука (1910–1912)**

У статті розглядаються листи 1910–1918 рр. напівзабутого українського скульптора та політичного діяча Михайла Гаврилка (1882–1920) до Андрія Жука (1880–1968), що зберігаються в канадському архіві. Подається стислий нарис біографії Гаврилка, доводиться значення даного листування як важливого джерела для встановлення політичних поглядів Гаврилка, його зв'язків. Наводиться 13 листів скульптора, а також деякі документи, що стосуються його біографії.

Ключові слова: Українські національно-визвольні змагання 1917–1920 рр., січові стрільці, СВУ, скульптура.

Inna Tarasenko (Kyiv). **Mykhailo Havrylko's Unknown Letters to Andrii Zhuk**

This article deals with letters written to Andrii Zhuk (1880–1968) during the years of 1910–1918 by the half-forgotten Ukrainian sculptor and political figure Mykhailo Havrylko (1882–1920). The documents are stored in an archive in Canada in Ottawa. A brief summary of Havrylko's biography describes the significance of this correspondence as an important source for the research of his political ideas. The author publishes thirteen of Havrylko's letters as well as some other documents regarding his biography.

Keywords: Ukrainian national and liberation movement (1917–1921), Ukrainian Sich Riflemen (Ukrainski sichovi striltsi), Union for Liberation of Ukraine, artistic activity in sculpture, sculpture.